

försökte förstå det som en social drivkraft. Att hans studie medverkade till att mode kom att associeras till kvinnor och till överflöd stämmer inte alls. Detta gjordes långt tidigare. Modet har diskuterats sedan renässansen i relation till både kläder och en hel livsstil *à la mode* och betraktats just som en – om än inte önskvärd – social drivkraft genomsyrad av både makt- och könsaspekter. Detta är en viktig bakgrundsteckning till studiet av modet i den moderna världen. Modet uppmanar fortsatt till frågor om förändring, och konstans som sagt, om (köns)makt och hierarkier liksom om identitet och moral. Var det ena tillåts, det andra eftersträvas är självklart intressant att utforska. Det är alltså bara att fortsätta bredda och fördjupa studiet av mode och kläder så som antologins olika författare gjort.

Agneta Helmius, Lund

Owe Ronström: *Kulturarvspolitik. Visby. Från sliten småstad till medeltidsikon*. Carlsons Bokförlag, Stockholm 2008. 318 s., ill. ISBN 978-91-7331-112-0.

Vad är kulturarvspolitik och hur fungerar den? Hur gick det till när kulturarv blev ett framgångsrikt begrepp och koncept och hur kan man undersöka makt i relation till kulturarvspolitik? Dessa och flera andra angelägna frågor ger etnologen Owe Ronström sig i kast med i boken *Kulturarvspolitik. Visby. Från sliten småstad till medeltidsikon*. Genom att kritiskt granska och analysera den process som ledde fram till att Visby blev världskulturarv samt dess konsekvenser, sätter Ronström fingret på en omfattande samtida företeelse som alltför sällan plockas sönder och analyseras mer ingående. Bakgrunden till studien är ett forskningsprojekt med namnet "Kulturarvspolitik", där Ronströms undersökning ska ses som ett avslutande bidrag.

Boken är indelad i elva kapitel, där tanken är att ur olika perspektiv föra en diskussion om hur staden Visby kom att förvandlas till ett världsarv och vad detta förde med sig. I läsanvisningarna på sidan 28 talar författaren om att han velat pendla "mellan ett närgånget och ett mer distanserat perspektiv" – mellan beskrivande respektive analyserande avsnitt. I analysen står titelns begrepp kulturarvspolitik i fokus samt även kulturarvsproduktion, dvs. hur det går till när något utnämns till kulturarv och vilka konsekvenser det får för såväl byggnader, miljöer, verksamheter som boende och tillfälliga besökare. Samtidigt väcks frågor som handlar om vilka synliga

respektive osynliga berättelser som finns om en plats, om vem/vilka som har tolkningsföreträde och makt att forma och föra fram en berättelse.

Exemplet Visby

Visby är ett av fjorton världsarv i Sverige, platser som efter beslut i UNESCO tilldelats ett särskilt starkt skydd mot förändring och exploatering, ett beslut som kräver initiativ från medlemsländerna, som i sin tur kräver en förankring lokalt. Man kan tala om att man i vissa avseenden skapar frusna ögonblick, som man strävar efter att vidmakthålla trots att platserna och miljöerna brukas av människor som bor, besöker och vistas där. Varför Visby kom att ingå i denna produktion av kulturarv för att sedan utnämnas till världsarv, är något som belyses ur flera aspekter. I boken nämns att Gotland och Visby har kommit att skrivas in i konsthistoriska sammanhang som intressant för sina medeltida kyrkor med inventarier, sina kyrkoruiner, byggnader och sin stadsmur med portar. Vidare att man de senaste decennierna har utvecklat konceptet Medeltidsveckan till ett arrangemang som under en period i augusti förvandlar Visby till en scen för rollspel och olika aktiviteter med medeltidstema. Samtidigt som specifikt medeltiden lyfts fram och kommuniceras, rymmer platsen spänningar på olika nivåer: mellan stadsbor och landsbygdsbor, mellan inflyttade och bofasta, mellan olika klasser och sociala grupper. Ronströms bakgrund som akademiker, gotlänning och visbybo från barnben, bidrar aktivt till att belysa dessa relationer som kan vara både hierarkiska och asymmetriska. Ytterst handlar det om de olika anspråk som människor kan göra på en plats. I detta fall poängterar författaren att bokens intressefokus ligger på "hur folk brukar det förflutna och varför de gör det" (s. 22).

I ett särskilt kapitel diskuteras det faktum att Gotland är en ö. Här noteras att en oproportionerligt stor andel av UNESCO:s kulturarv ligger placerade på öar. "Hur kommer det sig att tillbakablickande representationer är så självklara just på öar?" frågar sig Ronström (s. 155). Genom att tala om öar som mytiska geografier, i motsats till fysiska geografier, pekar han på deras lockelser som överblickbara, avgränsade och kanske avlägsna platser. Isolation, marginalitet och säregenhet ingår i diskursen om öar, som också kan rymma fantasin om ett avlägset och orört paradiset. Föreställningar om att man lever i gemenskap och enhet på öar utmanas genom att författaren pekar på gotlänningars egen indelning mellan Arbetargotland och Bondegotland, mellan de som flyttat in och de som är födda där. Tillsammans sociala och

kulturella faktorer som spelar roll för kulturarvsproduktion och för hur det förflutna brukas.

Kulturarvsbegreppet

Eftersom undersökningen opererar med begreppet kulturarv, ägnar Ronström ett kapitel åt att bringa reda i hur det har använts och vilka betydelser det har och har haft. Här förklaras ingående hur kulturarvsbegreppet myntades av författaren och professorn i kulturhistoria Viktor Rydberg i slutet av 1800-talet, hur det sedan upphörde att användas för att komma igen mycket starkt under 1990-talet. Begreppet används om något föreställt gemensamt, hotat och värdefullt. Det manar till handling och ger upphov till särskilda kompetenser vars uppgift är att bedöma, utnämna, vårda, bevara och utveckla ”kulturarv”. Kulturarv kan vara materiella eller immateriella, utgöras av miljöer, artefakter, språkliga uttryck eller seder och bruk.

En förklaring till varför begreppet kommit att bli så spritt och använt de senaste decennierna är dess operativa gångbarhet, en faktor som bara berörs summariskt i texten. Några år före Sveriges inträde i EU stod det klart för flera av landets kulturinstitutioner (inklusive Riksantikvarieämbetet) att det här fanns möjligheter att stärka de ekonomiska tillgångarna genom att man kunde söka medel för olika satsningar. Storleken på de medel som delades ut var enorma med svenska mått mätt och här fanns en reell möjlighet att öka handlingsutrymme, prestige och därmed makt. I utlysningstexter och ansökningshandlingar formulerade på engelska, användes begreppet ”heritage” för att ringa in själva området eller fältet för ansökningarna – ett begrepp som med självklarhet och utan analytisk reflektion översattes med ”kulturarv”. Plötsligt förvandlades betydelsen och konnotationerna som ordet väckte och det sågs som både radikalt och framgångsrikt att tala om ”kulturarv”, inte minst gentemot politiker och allmänhet. Detta är ett bra exempel på hur operationella kulturpolitiska överväganden kan påverka såväl begrepp som hantering inom en sektor. Som etnolog är Ronström dock inte i första hand intresserad av det kulturpolitiska spelet.

Visby blir världskulturarv

Berättelsen om hur Visby blev världskulturarv delges läsaren genom dåvarande länsantikvarien Marita Jonssons egna ord. Hon får ett förhållandevis stort utrymme, där hon detaljerat berättar om hur det gick till när idén väcktes, kontakt togs med UNESCO:s samordnare i världsarvsfrågor och arbetsprocessen startade. Villkoren

för utnämningen var att tvåhundra byggnader innanför ringmuren kulturminnesmärktes och att själva muren accentuerades. Det betydde att tvåhundra fastighetsägare kontaktades och övertalades att gå med på den inskränkning i den privata äganderätten som en kulturminnesmärkning innebär. Sättet som denna framgångssaga berättas på, ger associationer till det sena 1800-talets museibyggnader och insamlare som reste runt på landsbygden och gick från hus till hus för att övertala människor att skiljas från sina ägodelar. Samma trick upprepas – man siktar på att skapa goda relationer, att presentera sitt ärende på ett attraktivt och förstäligt sätt och att få dem man uppsöker på sin sida.

Konsekvenserna av världsarvsutnämningen är flera. Ronström pekar på den gentrifiering som har skett av staden Visby, vilket har accentuerat de skillnader och motsättningar som finns mellan staden och landsbygden. I samma stund som kulturminnesmärkningen började, steg priserna på bostäder innanför ringmuren, vilket i sin tur ledde till en förändrad befolkningsstruktur. På motsvarande sätt ändrades inriktningen på näringarna, så att present- och klädbutiker samt restauranger och kaféer kom att dominera gatubilden, på bekostnad av t.ex. hantverkare och småbutiker. Ringmuren har, enligt Ronström, snarare kommit att bli en gräns mellan den förmögna medelklass som har råd att bo innanför den och andra grupper i samhället som tillsammans med industrier och köpcentra finns på andra sidan.

Texten i boken kompletteras av svartvita fotografier. Författaren har gått runt i Visby med en kamera i handen för att i bild visa olika miljöer och detaljer i dessa. Tillsammans med fotografierna bildar texterna en smått absurd illustration till det svåra i att kontrollera miljöer som människor lever och vistas i. Dessutom svårigheterna med att hantera konkurrerande berättelser som kommer till uttryck i en stad, där man uttalat vill lyfta fram en berättelse.

Studien är behövd och kommer att bli ett självklart inslag på många litteraturlistor på högskolor och universitet där man undervisar om kulturarvsfrågor på olika sätt. Till skillnad från Peter Aronssons snåriga och otydliga texter om historiebruk, är detta en välskrivna text som är både intressant och lätt att följa. Den avslutande analysen hade dock kunnat skrivas fram ännu mer, för att tydliggöra hur begrepp som av många upplevs som positiva och oproblematiske rymmer utövande av makt och anspråk på universalitet. Vem eller vilka är det egentligen som styr diskurserna om kulturarv? Ronström talar kort om hur den kulturmiljövårdande branschen

domineras av svensk medelklass. I ett större kultur-analytiskt grepp diskuteras ett förändrat tidsbegrepp som utgångspunkt för vår samtida historieuppfattning. Denna utgör i sin tur grund för kulturarvspolitik genom att den bäddar för att skapa kontraster och att skapa berättelser om förändringar över tid. Det är en viktig diskussion som tas upp här och jag ser fram emot en fortsättning.

Anneli Palmköld, Halmstad

Tradition och turism på Åland. Att använda kulturarvet. Yrsa Lindqvist (red.). Meddelanden från Folkkultursarkivet nr 21. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland nr 711. Helsingfors 2008. 240 s., ill. ISBN 978-951-583-167-5.

Under sommaren 2005 undersökte en grupp humanistiska forskare i vilken utsträckning symboler för tradition och lokal historia, eller med ett mer tidstypiskt ord, kulturarv, utnyttjas i den turistanpassade bilden av det populära semestermålet Åland. Forskarna, som alla är verksamma inom arkivvärlden – de flesta vid Folkkultursarkivet i Helsingfors – ville utröna hur producenter, företagare och guider presenterar ön och dess historia. Dokumentationsprojektet baserades på de klassiska etnologiska arbetsmetoderna fältarbete, deltagande observation och intervjuer. Stor hjälp hade forskargruppen också av marknadsföringsmaterial, dvs. turistbroschyrer och presentationshäften av skilda slag. Deltagarna i projektet valde var och en ett område för insamling, t.ex. kyrkor, lokala museer, hantverk eller historiska minnesmärken för att undersöka dels vari det s.k. kulturarvet består, dels hur det används av turistbranschen på Åland.

Frågor om kulturarv och kulturarvsturism berör ovillkorligen frågor om historia och historiebruk, återupplivande eller revitalisering av kulturella ytringar samt minnespolitik, dvs. frågor om aktiva processer om vad som väljs ut som arv, vem/vilka som väljer och hur urvalen presenteras och används samt kanske vilka konsekvenserna av urvalen och användningen blir. Vad händer med platser och företeelser när de upphöjs till lokala/regionala eller nationella arv? Hur omkodas och omtolkas föreställningar, föremål och miljöer när de blir symboler för något utöver sig själva och presenteras utifrån nya kontexter? Kulturarv kopplas också gärna till frågor om äkthet eller autenticitet och till därmed sam-

manhängande föreställningar om nostalgi. Att återbruka historien är enligt många forskare att nyttja nostalgien som strategi och att hävda autenticitetens primat i en konstgjord och inautentisk samtid som människan finner otrivsamt och problematiskt. Som turister förväntas vi därför ha behov av att – samtidigt som vi tar oss geografiskt bort från det invanda och vardagliga – söka oss till andra världar och tider, där vi kan finna den balans, kontinuitet och trygghet som vår egen postmoderna, fragmentariserade värld inte tycks kunna erbjuda. Utifrån denna tolkning fungerar kulturarvsturismen som ett läkande plåster.

Som turistmål har Åland gått från att vara platsen för den exklusiva societetens badhusliv under det sena 1800-talet till att bli masssturismens förlovade land i och med den färjetrafik som inleddes av Vikinglinjen 1959 och följdes av Silja Line 1961. Trafiken har sedan dess varit och är än idag tät och har väsentligt underlättat för alla slags resenärer att på ett enkelt, bekvämt, snabbt och framförallt prisvärt sätt ta sig till öarna. Strömmen av tillresande har också mycket riktigt ökat lavinartat, från blygsamma 7 000 personer år 1948 till 180 000 år 1963 och 2,1 miljoner 2006!

Vad har då Åland att erbjuda turisten och hur är utbudet kopplat till det egna kulturarvet? Det är dessa frågor som diskuteras i ett antal artiklar i antologin *Tradition och turism på Åland*. I boken tar forskarna med läsaren till olika platser där det kulturella arvet iscensätts på skilda sätt. Det handlar om – naturligtvis får man kanske säga när det gäller just Åland – maritima miljöer, men också om hantverksbodnar, kyrkor och hembygds museer samt om den åländska naturen.

Meta Sahlström, amanuens vid Österbottens traditionsarkiv i Vasa, skriver i sitt intressanta bidrag om Kobbaklintar, en lotsstation vid inloppet till Mariehamn. Lotsstationen var bemannad mellan 1861 och 1971 och genomgick därefter en omvandling till turistattraktion. De förfallna byggnaderna rustades upp, en skulptör tillverkade en 2,15 meter hög lots som placerades på utkiksplatsen och en vänförening med uppgift att bevara och vårda byggnaderna bildades. Kobbaklintar marknadsförs numera som Mariehamns och Ålands ansikte mot havet. Det maritima temat förstärks också av att man på platsen saluför åländsk rom med det fyndiga namnet Kobb Libre. Namnet för – naturligtvis – tankarna till romdrinken Cuba Libre, men också till sjömän, hamnkrogar, äventyr och frihet, menar Sahlström. Hon hävdar också att det främst är autenticitet som söks på platsen, en autenticitet som